

19. óra A MAGYAR NÉP VISELETÉNEK ALAPANYAGAI ÉS FELDOLGOZÁSUK

Ahhoz, hogy textilt állíthassunk elő, fonalat kell készítenünk. Fonalkészítésre viszonylag kevés növény alkalmas. A Kárpát-medencében a kendert, a lent és a csalánt használják erre a célra.

KENDERFELDOLGOZÁS:

A kenderrel való foglalatосkodás asszonyi munka, többen együtt, csoportosan végzik. Egy család kb. 50-60 négyszögöl kendert vetett, mert ezt a mennyiséget lehetett egy télen feldolgozni.

1. A kenderföldet ősszel jól megtrágyázták.
2. Majd az április végi melegebb napokon bevetették, jól beboronálták a földbe a magot, hogy a madarak ki ne csipegessék. Ha a vetés után pár héttel eső jön, akkor hamarabb kikel a mag és nagyobbra is nő. Ezért mondják, hogy májusi eső aranyat ér. A nálunk termesztett kender pár hónap alatt akár 2 méteresre is megnő.

3. Ha a kender szára kézzel dörzsölve nem szakadozik szét, akkor már érett, lehet aratni, vagyis hozzá lehet látni a nyüvéshez. A *nyüvést* eszköz nélkül, kézzel végzik, tulajdonképpen gyökerestől tépik ki a növényt a földből. Öt-hat szálat egyszerre megfognak és kihúzzák a gyökerével együtt.
4. Majd kétmaroknyi szálat összekötnek kévébe, ezeket egymáshoz állítva, döntve szárítják. Ez egyszerűnek hangzik ugyan, de nyüvéskor arra is kellett figyelni, hogy csak a hímvirágos kendert szedjék ki. Ugyanis a kender kétlaki növény, hímvirágos és magot termő nővirágos egyedei is vannak. A magot termő, nővirágos egyedeit csak szeptember közepén szedték ki, magjaiból vetettek jövőre.

5. A kenderszálak között levő kötőanyagot el kellett távolítani, ezért áztatóba vitték a kévéket. Ez vagy a falu határában lévő patak, folyó, tó, vagy ha ilyen nincs, akkor a mesterséges áztatógödör. Ebbe belerakták a kévéket, kövekkel lenyomatták és hagyták 2-3 hétig ázni.

6. Amikor már nem tört a kender szára, úgy kiázott, akkor jól kimossák belőle az elrohadt kötőanyagot és megszárazítják.

7. Ezután még el kell belőle távolítani a fás kötőanyagot is, amit kendertörővel, a tilolóval végeznek. Ennek a segítségével apró darabokra törik a kötőanyagot, amit így könnyen ki lehet rázni a szálak közül.

8. Ezután a kender szálait szét kellett egymástól választani, szétfésülni, amit a vasfogú gerebennel végeztek. Rácsapták a szálakat és áthúzták a vasfogak között.

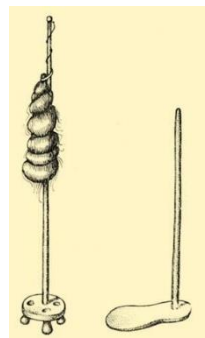

9. A különböző vastagságú fésűk fogai között, különböző minőségű szálak, szöszök maradtak. Ezeket szétválogatták és eldöntötték, hogy a szösz minősége milyen textília készítésére alkalmas. Zsákot, inget vagy fehérneműt szőjenek majd belőle?

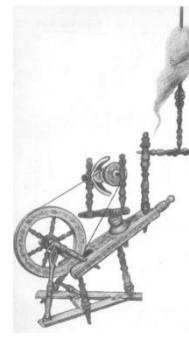
10. A valódi fonalkészítés csak ezután következett. A fonás az egyik legfontosabb paraszti, asszonyi munka, amit már kislány korukban meg kellett tanulniuk. Az a legény, aki házasodni szeretett volna, előbb azt kérdezte a leány szüleitől, hogy tud-e fonni. Ha a szülők még nem akarták férjhez adni, vagy éppen nem őhozzá, akkor azt mondták, hogy nem tud fonni. A fonás szerszáma az *orsó* és a talpon vagy kisszéken álló fapálca, a *guzsaly*. Gyorsabb lett a fonás művelete, a lábbal hajtós, kerek *rokkával*.

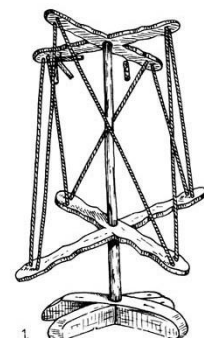
Orsók

Guzsalyak

Rokka

Motolla

Maga a fonás, tulajdonképpen a szösz összesodrása nyál segítségével. Hogy legyen elég nyáluk a sodráshoz, gyakran savanyú almát rágsáltak közben. Az orsókon összegyűlt fonalat egy magas, forgó fakeretre, a *motollára* hajtották fel, így azt is meg tudták állapítani, hogy hány méter fonalat helyeztek rá.

Az egész kenderfeldolgozás, így a fonás is közösségi tevékenységnek számított. A fonóházakban ősztől, tavaszig a házimunka mellett végezték, itt lehetősége volt a falu fiatalságának a találkozásra, ismerkedésre, beszélgetésre, párválasztásra.

A kelengyjükhöz fonó lányokat esténként meglátogatták a legények és daloltak, táncoltak, játszottak.

Fiatalok a fonóban

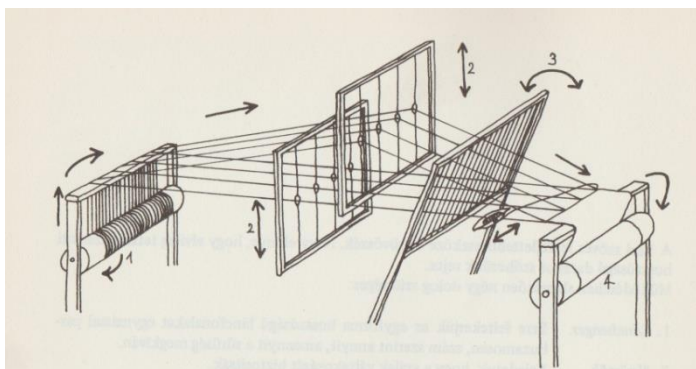
11. A motollán lévő fonál még nyers, szürkés színű, ezt még ki kell mosni vagyis *szapulni* kell. Ezt fahamuból készült forró lúggal végezték, többször egymás után, sokáig áztatva.
12. Ezután folyóvízben jól kimosták belőle a lúgot és kitétték száradni. Azt a gazdasszonyt tartották ügyesnek, akinek szép fehér lett a fonala.
13. Ha színes fonalat szerettek volna előállítani, akkor még megfestették különböző növényi festékekkel.
14. Az utolsó munkafázis pedig a textil előállítása a fonalból, ez a tevékenység a szövés.

SZÖVÉS:

Ahhoz, hogy textilt készíthessünk, a fonalat meg kell szőni. Ez a folyamat a szövőszéken történik, ahol először felkötözik, felvetik a függőleges láncfonalakat, annyit, ahány szállal akartak szőni, vagyis amilyen széles és tömör vásznat akartak készíteni. Ez egy több napig tartó, rendkívül fárasztó, kitartást, precizitást igénylő munka. Ha már fel van vetve a szövőszék, akkor gyerekjátéknak tűnik a szövés, persze egyáltalán nem az.

A felvetett láncfonalak közé, azokat lábbal, felváltva emelgetve kerül a vetülékfonal, amely vízszintesen fut. Ez a folyamat boszorkányos gyorsasággal zajlik, szabad szemmel nem is lehet látni, ahogy a szövő asszony átdobálja a láncfonalak között a vetélőt. Az elkészült szőttes egy hengerre kerül és addig tart ez a folyamat, amíg a felvetett szálak hosszúsága engedi.

A fonalakat különböző növényi festékanyaggal be is lehet festeni, így a szőttesnek különböző mintázata is lehet.

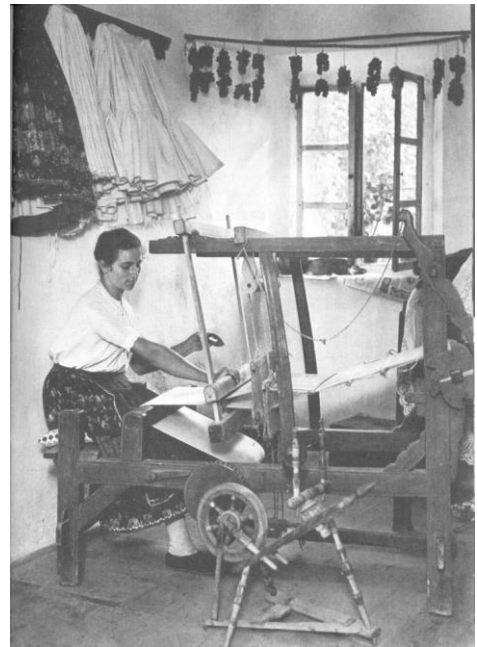
A szövés folyamata

Magyarországon a legelterjedtebb a fehér-piros összeállítás. Tájegységenként változott a színek és a minták típusa, több könyvet is írtak már e témában, mi sajnos nem tudunk belemélyedni. Egy biztos, messzi földön híres a magyar szőttes.

Szövőszék

Szövésszék

GYAPJÚFELDOLGOZÁS:

Nem csak a növényi rost, hanem az állati szőr is alkalmas textília előállítására. Erre a célra a legjobb a juhok szőre, gyapja. A gyapjú nem csak szőtt textília, hanem nemez előállítására is alkalmas. Ez az eljárás azon alapszik, hogy a gyapjú szálait vizesen, lúgos közegben ütögetve, dörzsölgetve, a szálai nagyon szorosan összetapadnak. Ilyen nemezből készültek a honfoglaló magyarok jurtáit beborító anyagok is.

Gyapjúból nemcsak nemezeléssel lehet anyagot készíteni, hanem szövésre is alkalmas. A kenderhez hasonlóan sodornak belőle fonalat, annyi csak a különbség, hogy a gyapjúsálak vastagabbak. A gyapjúsálakat is lehet különböző növényi festékekkel színezni. Pl. az égerfa kérgével feketére, bodzabogyóval lilára, zöld dióhéjjal barnára, vöröshagyma héjával vörösre, sáfránnyal sárgára, galambvirág szirmával zöldre, bazsarózsával pirosra színeznek. A szöött gyapjút ezután *ványolják*, vagyis vizes közegben ütögetik.

Így az hasonlóan a nemezkészítésnél, tömörödik, de továbbra is látszódik a szövés. Vastag, kemény, merevebb anyag, elsősorban téli felsőruhákat készítenek belőle. A ványolást néhol kallózásnak mondják, innen ered az elkallódik szavunk, hiszen a tömörödés folyamán az anyag kisebb lesz, elveszik, elkallódik. A híres székely festékes szőnyeg többek között azért is érdekes, mert azoknak a láncfonala kenderszál, a vetülék fonala pedig gyapjú.

Ványolás, kallózás

Házi feladat: Kérlek, menj el a könyvtárba, vagy kutakodj az interneten, és gyűjts 3 fonóbeli játékot! Ha kiválasztottad őket, írd le a játékok menetét a füzetedbe!